

Βιβλιοκριτική

Henri Mendras,
La Seconde Révolution française 1965-1984,
Paris, Editions Gallimard, 1988, σελ. 325

Το τελευταίο βιβλίο του γνωστού Γάλλου Καθηγητή Κοινωνιολογίας Henri Mendras, έχει έναν τολμηρό και συγχρόνως επίκαιρο τίτλο: Η Δεύτερη Γαλλική Επανάσταση. Ο συγγραφέας περιγράφοντας τις βαθιές αλλαγές που συντελέστηκαν την τελευταία εικοσαετία στην γαλλική κοινωνία, επιχειρεί ένα κριτικό κοίταγμα της, στο σύνολό της, και επισημαίνει τις επιπτώσεις των μετασχηματισμών πάνω στις δομές της κοινωνίας, ενώ τις παραβάλλει με αυτές που επέφερε η Επανάσταση του 1789. Πράγματι, η τόσο πλούσια σε αλλαγές και ριζικές κοινωνικές ανακατατάξεις περίοδος αυτή αποτελεί για το συγγραφέα μια «Δεύτερη Γαλλική Επανάσταση», που αυτή τη φορά συντελέστηκε όμως χωρίς βία-εκτός από το Μάιο του 1968.

Για να επιτύχει το δύσκολο αυτό εγχείρημα ο Henri Mendras χρησιμοποιεί με μεγάλη δεξιοτεχνία έναν εντυπωσιακό αριθμό ιστορικών στοιχείων και ημερομηνιών, τα οποία συνδυάζει με πληθώρα στατιστικών στοιχείων και αποτελεσμάτων από παλαιότερες, αλλά και σύγχρονες, εμπειρικές κοινωνικές έρευνες ή

με ποιοτικά δεδομένα από μελέτες που έγιναν γύρω από τα θέματα που πραγματεύεται στο βιβλίο του.

Την αρχή των αλλαγών την τοποθετεί γύρω στα μέσα της δεκαετίας του '60. Συγκεκριμένα το 1965 σημαντικές εξελίξεις και νέες τάσεις παρατηρούνται για πρώτη φορά στη Γαλλία, όπως μείωση της γονιμότητας, σταθεροποίηση της παραγωγικότητας στον τομέα της οικονομίας, αύξηση της γυναικείας επαγγελματικής απασχόλησης, ενώ η εγκατάσταση μεταναστών στη Γαλλία εμφανίζει σημαντική αύξηση. Ακόμη, τότε ιδρύεται και λειτουργεί το Πανεπιστήμιο της Nanterre, ενώ το «γυμνό» κάνει τις πρώτες του δειλές εμφανίσεις στον κινηματογράφο και στον τύπο. *Η δεύτερη γαλλική επανάσταση αρχίζει.*

Ας δούμε τώρα τι συγκεκριμένα μεταβάλλεται σε κάθε τομέα της κοινωνικής ζωής την περίοδο αυτή, κάνοντας μια σύντομη αναφορά στους τομείς που θίγονται.

Κατ' αρχήν, αναφέρεται στις δομικές αλλαγές που παρατηρούνται στη Γαλλία, ως προς την κοινωνική διαστρωμάτωση όπου, όπως λέει,

παρατηρείται μία αληθινή επανάσταση: οι καθαυτοί αγρότες σχεδόν εξαφανίζονται, η εργατική τάξη συρρικνώνεται, ενώ η μεγαλοαστική τάξη χάνει τα αγαθά της και συνεπώς τα προνόμιά της, τα οποία όμως διαμοιράζονται στις άλλες κοινωνικές τάξεις. Ο λαϊκός πολιτισμός εξαφανίζεται και τα μεσαία στρώματα διευρύνονται χάρη στην ανοδική κοινωνική κινητικότητα που παρατηρείται μετά το 1950. Ωστόσο, η μεσαία τάξη δεν αποτελείται πλέον στην πλειοψηφία της από βιοτέχνες και καταστηματαρχες, αλλά από μεσαία και ανώτερα διοικητικά στελέχη. Οι τελευταίοι, όπως οι μεγαλοαστοί του παλιού καιρού, κατέχουν τη «γνώση» και την «κουλτούρα» που δεν αποτελούν πλέον προνόμιο των λίγων γιατί χάρη στα μαζικά μέσα επικοινωνίας και την άνοδο του μορφωτικού επιπέδου του λαού μεταδίδονται στο σύνολο της κοινωνίας. Όπως γίνεται φανερό τα «νέα μεσαία κοινωνικά στρώματα» κατέχουν πλέον την κεντρική θέση για τη λειτουργία της κοινωνίας κι αποτελούν το βασικό κορμό της.

Κάτι καινούργιο που παρατηρείται την περίοδο αυτή στη Γαλλία είναι και η «απομυθοποίηση των μεγάλων παραδοσιακών θεσμών» και η ασυνέχεια των θεμελιωδών χαρακτηριστικών της γαλλικής κοινωνίας. Κατ' αρχήν ο Στρατός που παλαιότερα αποτελούνταν κυρίως από αγρότες θεωρούνταν δε ως η ενσάρκωση της Πατρίδας και ήταν απαραίτητος για την προστασία της Πατρίδας, χάνει σταδιακά τη συμβολική και εθνική του δύναμη και σημασία. Οπωσδήποτε η αστικοποίηση σε συνδυασμό με τη ταχύτατη εκβιομηχάνιση σ' όλη τη διάρκεια του 20ού αιώνα, που πραγματοποιήθη-

καν σε βάρος της αγροτικής κοινωνίας, επιφέρουν δομικές αλλαγές στην κοινωνική ιεραρχία και οργάνωση, με αποτέλεσμα την εξασθένηση της έννοιας του «έθνους» στο επίπεδο των λειτουργικών αξιών.

Η εξασθένηση του θρησκευτικού αισθήματος και της δύναμης της Καθολικής Εκκλησίας αποτελεί ένα άλλο χαρακτηριστικό της περιόδου αυτής, επισημαίνει ο συγγραφέας, γεγονός που συνδέεται και πάλι με την εξαφάνιση της καθαυτοί αγροτικής τάξης. Έτσι, η Εκκλησία δεν αποτελεί σήμερα έναν ισχυρό θεσμό της γαλλικής κοινωνίας, όπως παλαιότερα. Διαμορφώνεται όμως, παρά τις αμφισβητήσεις, σε μια ισχυρή δύναμη επιρροής και οργάνωσης αποτελεσματικά διεκδικητικών αγώνων — τη στιγμή που το κομμουνιστικό κόμμα και ο συνδικαλισμός χάνουν σταδιακά το δυναμισμό που διέθεταν στις μαζικές κινητοποιήσεις.

Αναμφίβολα το κομμουνιστικό κόμμα και το συνδικαλιστικό κίνημα που αναπτύχθηκαν συγχρόνως με το προλεταριάτο στις αρχές του 20ού αιώνα — περίοδο μεγάλης βιομηχανικής ανάπτυξης — συρρικνώνονται και χάνουν τη μαχητικότητά τους την περίοδο αυτή. Η εξέλιξη αυτή συμπίπτει με τη μείωση της εργατικής τάξης, που οφείλεται στη γενικευμένη κρίση της βαριάς βιομηχανίας και στην ανάπτυξη στη θέση της, της ηλεκτρονικής και χημικής βιομηχανίας και των υπηρεσιών.

Περνώντας στο θεσμό της Εκπαίδευσης, ο συγγραφέας επισημαίνει ότι με το σχετικά εκδημοκρατισμό και την αξιοκρατία, αλλά και τις αλλεπάλληλες μεταρρυθμίσεις που επιχείρησαν όλες οι κυβερνήσεις, παρατηρείται μεγάλη αύξηση στον

αριθμό τόσο των μαθητών και των φοιτητών, όσο και του εκπαιδευτικού προσωπικού. Πάντως, η ισότητα ευκαιριών στην εκπαίδευση δεν έχει γίνει ακόμη πραγματικότητα στη Γαλλία.

Τέλος, ως προς το θεσμό της δημοκρατίας, η αμφισβήτηση ανάμεσα στους Γάλλους έχει σήμερα εκλείψει και υπάρχει γενικά αποδοχή του δημοκρατικού πολιτεύματος που είναι ενδεικτική των γενικότερων εξελίξεων. Έτσι οι θεσμοί όπως ο Στρατός, η Εκκλησία, το Σχολείο και η Δημοκρατία δεν αποτελούν πλέον προϋπόθεση μόνο για την κοινωνική αναγνώριση και την ενότητα, αλλά και για τη διαφοροποίηση, γεγονός που δείχνει ότι ανάμεσα στους Γάλλους υπάρχει γενικά συναίνεση ως προς τις θεμελιώδεις αυτές αξίες.

Ένα άλλο σημείο που θίγει το βιβλίο του Mendras είναι και οι διαφοροποιήσεις σε σχέση με την ανάπτυξη της τοπικότητας. Είναι αξιοπερίεργο, όπως λέει, στη σημερινή Γαλλία, αν και υπήρχε από ανέκαθεν μεγάλη ποικιλία στις τοπικές, φυσικές, ανθρώπινες, αρχιτεκτονικές, ακόμη και γαστρονομικές διαφορές, μέσα από περιεργούς και πολύπλοκους μηχανισμούς συναρθρώνονται και διασυνδέονται, μ' έναν ιδιαίτερο τρόπο, οι τοπικές συνήθειες και τα συμφέροντα με τους εθνικούς νόμους. Έτσι, αυτό έχει σαν αποτέλεσμα οι περιφερειακές διαφοροποιήσεις και οι τοπικές ιδιαιτερότητες να εξακολουθούν να υπάρχουν μέχρι σήμερα σε μεγάλο βαθμό.

Περνώντας στη συνέχεια σε θέματα που έχουν σχέση με τα δημογραφικά φαινόμενα, αναφέρεται κατ' αρχή στην «ανακάλυψη της σύ-

νταξης για όλους» που θεωρεί ότι είναι μια από τις σημαντικότερες καινοτομίες της τελευταίας εικοσαετίας. Η συνταξιοδότηση όλων των εργαζομένων στα 60 τους χρόνια δεν αποτελεί πλέον πρόνομο μόνο των δημόσιων υπαλλήλων. Η συνεχής βελτίωση της υγείας των Γάλλων και η σημαντική άνοδος του μέσου όρου ζωής τους έχει επίσης σαν αποτέλεσμα την αύξηση του αριθμού των συνταξιούχων και τη διαμόρφωση νέων τρόπων ζωής. Έτσι, μία «καινούργια κοινωνική τάξη» εμφανίζεται, που έχει σαν επίκεντρο τις δραστηριότητες αναψυχής (la classe des loisirs).

Σε σχέση τώρα με τα οικογενειακά δημογραφικά φαινόμενα, μας λέει ότι την περίοδο αυτή εμφανίζονται σημαντικές διαφοροποιήσεις. Έτσι, ενώ μέχρι το 1970 παρατηρούνταν κάποια σχετική σταθερότητα στις έγγαμες συμβιώσεις και στις οικογενειακές συμπεριφορές γενικότερα, με 10 χρόνια καθυστέρηση, η επανάσταση του Μάη του 1968 έδωσε τελικά τους καρπούς της και πλέον οι τάσεις μεταβάλλονται ριζικά. Έτσι, η διαφοροποιημένη αντιμετώπιση του θεσμού του γάμου και η γενικότερη «κρίση της οικογένειας» αντανακλάται στη πολλαπλότητα των καταστάσεων που συναντώνται: συμβιώσεις χωρίς γάμο, μονογονεϊκές οικογένειες, εξώγαμες γεννήσεις που παρουσιάζουν συνεχή άνοδο, διαζευγμένοι που δεν ξαναπαντρεύονται ή που συμβιώνουν, σημαντικό ποσοστό άγαμων ατόμων που ζουν μόνοι τους. Παράλληλα ο αριθμός των παιδιών ανά γυναίκα μειώνεται σημαντικά.

Όπως γίνεται φανερό, ο κύκλος ζωής από τη γέννηση μέχρι τα θάνατο διαταράσσεται, ενώ οι συμπε-

ριφορές των ατόμων χαρακτηρίζονται από ιδιαίτερη αστάθεια, που φυσικά συνδέεται με την πολλαπλότητα των καταστάσεων που συναντώνται. Όλα αυτά δείχνουν ότι υπάρχει γενικά εξασθένηση της «οικογένειας» ως οικιακής ομάδας. Ωστόσο, ο συγγραφέας επισημαίνει, ότι η πολλαπλότητα αυτή οδηγεί, αντίθετα απ' ό,τι θα αναμενόταν, στη σύσφιξη των συγγενικών σχέσεων στην καθημερινή ζωή. Εξ άλλου, εκτός από τις σχέσεις αλληλο-βοήθειας, το άμεσο οικογενειακό περιβάλλον, όπως έδειξαν οι διάφορες έρευνες, αποτελεί για κάθε Γάλλο τη βάση των κοινωνικών του σχέσεων. Κατ' αυτό τον τρόπο, η αστάθεια απέναντι στο θεσμό της οικογένειας δεν αποτελεί καθόλου ανησυχητικό φαινόμενο. Σήμερα, ο καθένας διαμορφώνει την οικογένεια που ο ίδιος επιθυμεί, το δικό του τρόπο ζωής και τη δική του κλίμακα αξιών, επιτυγχάνει ή αποτυγχάνει. Κι' αυτή η ελευθερία επιλογής είναι κάτι το εντελώς καινούργιο: κάθε άτομο διαλέγει την προσωπική του ηθική. Έτσι, οι δημογραφικές συμπεριφορές περνούν από διαδοχικές φάσεις και ρυθμίζονται ανάλογα με τις εκάστοτε τάσεις της 'μόδας', γεγονός που έχει σαν αποτέλεσμα η ηθική να γίνεται πλέον αντικείμενο μόδας.

Τώρα όσον αφορά τους νέους, την ίδια περίοδο εμφανίζονται για πρώτη φορά καινούργιοι τρόποι ζωής που συναντώνται σ' όλες τις κοινωνικές τάξεις. Οι νέοι λοιπόν, από 18 έως 28 χρόνων περίπου, περνούν μία περίοδο αστάθειας χάρη στις κοινωνικές παροχές και στη βοήθεια των γονέων. Έτσι, τα φαινόμενα της εγκατάλειψης της πατρικής στέγης, της συμβίωσης χωρίς γάμο, της πρόσκαιρης εργασίας εί-

ναι πολύ κοινά ανάμεσα στους νέους, ενώ η ζωή τους επικεντρώνεται στις κοινωνικές σχέσεις, στις πολιτιστικές δραστηριότητες, στα σπορ κλπ.

Εξάλλου, καινούργιες πολιτισμικές αξίες, ήθη και τρόποι ζωής προβάλλουν την περίοδο αυτή, ενώ νέοι κώδικες συμπεριφοράς, πιο φιλελεύθεροι και λιγότερο τυπικοί, διαμορφώνονται παράλληλα με τη σημαντική ανάπτυξη του ατομισμού. Ωστόσο, η επαγγελματική θέση του ατόμου προσδιορίζει ολοένα λιγότερο τους τρόπους ζωής, που ορίζονται σαν «μια συνεχής κίνηση σε σχέση μ' έναν αντικειμενικό σκοπό που μπορεί κι αυτός να μεταβληθεί και προσδιορίζονται από τις αξίες που ακολουθούν και την οικονομική κατάσταση κάθε ατόμου». Πάντως, όπως επισημαίνει, οι καινοτόμες συμπεριφορές που συνεπάγονται δεν προέρχονται από την ελίτ αλλά κυρίως από τα μεσαία κοινωνικά στρώματα. Έτσι διαρθρώνεται η συνέχεια με την καινοτομία, η ομοιογένεια με τη διαφοροποίηση, σ' ένα κοινωνικό σχήμα που είναι πολύ πιο ευέλικτο αλλά καθόλου πιο ασταθές. Εισερχόμεθα λοιπόν σε μια περίοδο όπου *τα ήθη ρυθμίζουν τη συνεχή ροή των κοινωνικών διαφοροποιήσεων.*

Ύστερα από δύο αιώνες, καταλήγει ο συγγραφέας, οι αρχές της Επανάστασης του 1789 αρχίζουν να αποτελούν τη βάση σ' όλους τους κοινωνικούς θεσμούς και σε όλες τις κοινωνικές δραστηριότητες και συμπεριφορές στο πλαίσιο της γαλλικής κοινωνίας. Βρισκόμαστε λοιπόν μπροστά σε μια πολιτισμική επανάσταση: *Η δεύτερη γαλλική Επανάσταση που ήταν πολιτισμική και ηθική τελείωσε.*

«Πάνω στα ερείπια ενός κόσμου που καταρρέει...», όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Tocqueville στο έργο του, *De la Démocratie en Amérique*, ο Mendras με εξαιρετική ακρίβεια, σαφήνεια και υπομονή προσπάθησε στο αξιόλογο αυτό βιβλίο του να σκιαγραφήσει τι είναι αυτό που αναδύεται, πώς είναι η νέα κοινωνία που οικοδομείται. Ακόμη, υπογραμμίζοντας ότι η γαλλική κοινωνία εισέρχεται σε μία νέα πολιτισμική περίοδο όπου «*τα ήθη θα αποτελούν πλέον τις δομές της*», διαβλέπει τις βασικές γραμμές της μελλοντικής εξέλιξης. Ωστόσο, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι εάν και η γαλλική Επανάσταση ενέχει στοι-

χεία που επιτρέπουν να ερμηνεύει κανείς την κοινωνική δομή της σύγχρονης Γαλλίας, η σχηματοποίηση των διαδικασιών κοινωνικής αλλαγής, όπως περιγράφηκαν εδώ, γεννά συχνά ερωτηματικά και περικλείει πολλούς κινδύνους που προέρχονται από τις γενικεύσεις και ακόμη τις απλουστεύσεις ορισμένων φαινομένων και κοινωνικών καταστάσεων πολύ πιο πολύπλοκων. Θα ήταν σκόπιμο λοιπόν στο μέλλον να επεξεργαστούν και να αναλυθούν τα αντίστοιχα προβλήματα εκ νέου με διαφορετική προοπτική.

Λάουρα Μαράτου-Αλιπράντη
Ερευνήτρια στο Εθνικό Κέντρο
Κοινωνικών Ερευνών

Helmut Fend,
Κοινωνική ένταξη και εκπαίδευση:
Μια εισαγωγή στην έρευνα της κοινωνικής ένταξης
(Sozialisierung und Erziehung, 1969),
(μετάφρ. Γ.Σ. Κακαλέτρης), Καστανιώτης 1989, σ. 249.

Παρ' όλο που το σύγγραμμα αυτό εκδόθηκε το 1969 στο γερμανόφωνο χώρο και κυκλοφορεί μεταφρασμένο στα ελληνικά το 1989, αποτελεί σημαντική προσφορά στην επιστημονική μας κατάρτιση και απευθύνεται στη στοιχειώδη πληροφόρηση οποιουδήποτε ανθρώπου, που ευαισθητοποιείται να μελετήσει τους μηχανισμούς, οι οποίοι εντάσσουν και ενσωματώνουν το άτομο

στο κοινωνικό σύνολο, με αποτέλεσμα να γίνει Homo sociologicus (κοινωνικός άνθρωπος).

Ο συγγραφέας εξετάζει επιστημονένως τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης μέσα από το πρίσμα διαθλώμενων επιστημονικών απόψεων της κοινωνιολογίας, κοινωνικής ανθρωπολογίας, κοινωνιοψυχολογίας, ψυχανάλυσης και παιδαγωγικής. Το έργο του υποστυλώνεται και χαλκεύ-

εται διεπιστημονικά με αφετηρίες και απολήξεις διεξαχθεισών ερευνών, ώστε η μεθοδευμένη επιχειρηματολογία, οι ερμηνευτικές υφάνσεις μέσα από τα πραγματολογικά δεδομένα και οι αναλυτικές επεξεργασίες ζεόντων προβλημάτων να προσυπογράφουν θεμελιακές διαπιστώσεις αστείρευτων σχέσεων μεταξύ της διαμορφούμενης προσωπικότητας και του πλασματογόνου κοινωνιοκεντρισμού.

Ο ρόλος της οικογένειας στη φύση της πρώιμης παιδικής ηλικίας πλαστοουργεί την ανθρώπινη προσωπικότητα, με γνώμονα ένα εσωτερικευμένο σύστημα ελέγχου, εκφάνσεις του οποίου υπαγορεύουν ή απαγορεύουν συγκεκριμένες συμπεριφορικές διαστάσεις.

Μέσω του οικογενειακού περιβάλλοντος ως πρωτοπλάσματος της ανθρώπινης κοινωνιογένεσης διοχετεύονται συνειδητά οι επιθυμητοί τρόποι συμπεριφοράς που υιοθετεί ο ευρύτερος κοινωνικός περίγυρος. Η αναμενόμενη υποταγή του παιδιού στη γονεϊκή υπαγόρευση επαινείται, ενώ η ανυποταξία του ή η παράβαση της ενισχυμένης με προειδοποιητικά μηνύματα γονεϊκής υπαγόρευσης τιμωρείται. Αυτός ο διφυής μηχανισμός αποτελεί, μέσω διαπλαστικών επιρροών, την αφύπνιση της ένταξης του παιδιού στο μακροεπίπεδο των κοινωνικών σχέσεων, αφού ο μικρόκοσμος της οικογένειας αντικατοπτρίζει την πραγματικότητα του περιβαλλοντικού μακρόκομου, ως προς την οργάνωση και τη λειτουργία του. Η προετοιμασία του ανθρώπου, αναφορικά προς την ένταξη στο κοινωνικό μακροσύστημα, φυντελείται διαδικασιακά στα πλαίσια της πρωτογενούς κοινωνικοποίησης, όπου κανόνες, αξίες και

πρότυπα συμπεριφοράς ενσταλάζονται και εγχαράσσονται για να ενστερνιστούν μακρόπνοα ως άξονες μιας ανθρωποκεντρικής συμβίωσης. Ο κατευθυντικός ενστερνισμός και η μαθησιακή παρώθηση των παιδιών από τη γονεϊκή νοουθεσία προλείπουν το έδαφος για την ένταξη των πρώτων στην περιβάλλουσα κοινωνία, όπου (σε συνδυασμό με τη θεωρία του S. Freud) γενεσιουργείται το υπερεγώ (συνείδηση) μέσω μιας αφομοιωτικής διαδικασίας κανόνων, αξιών και προτύπων συμπεριφοράς των γονέων. Επειδή οι κοινωνικοποιούντες γονείς είναι μέλη της δοσμένης κοινωνίας, που βιώνουν και δρουν μεσολαβητικά στο να μεταβιβάσουν στο παιδί τα κοινωνικοπολιτισμικά στοιχεία του περιβάλλοντός τους, ο δομο-λειτουργικός βίος-κοσμος των ώριμων-μεγάλων εποίκίζεται σταδιακά στον ψυχικό κόσμο της διαμορφούμενης προσωπικότητας του παιδιού. Η γεφύρωση του εγώ με το εμείς εκτυλίσσεται σε επίπεδο μιας κοινωνικής μαθητείας με στόχο την εναρμογή ή εναρμόνιση του ατόμου στην κοινωνιοκεντρική ομοιομορφία και κανονικότητα της συμπεριφοράς, για να διατηρηθεί η συνοχή και η δομή του δοσμένου κοινωνικού συστήματος. Με αυτό τον τρόπο η ανθρώπινη οντογένεση μεταβάλλεται μέσω ρυθμίσεων της «συλλογικής συνείδησης» σε συμπεριφορικά μαθημένη κοινωνιογένεση (Emile Durkheim).

Η μεταβολή της βιολογικής ύπαρξης του ατόμου σε κοινωνικοπολιτισμική προσωπικότητα υποστασιοποιείται μέσω της οικείωσης μιας γλώσσας. Με τη μάθηση και χρήση της γλώσσας ο άνθρωπος καθίσταται ικανός να καταλαμβάνει θέσεις δέκτη και πομπού μηνυμάτων στο δι-

κτιο επικοινωνιακών σχέσεων ενός μικρο- ή μακροσυστήματος διαντίδρασης με άλλους ανθρώπους. Ο άνθρωπος που μαθαίνει να επικοινωνεί με τον ίδιο τρόπο που θα επικοινωνούσαν οι άλλοι άνθρωποι (σε μια ομάδα) σημαίνει ότι ο ανθρώπινος «εαυτός» αποκτά την ανακλαστικότητα της συμπεριφοράς ενός γνωστικού συστήματος προσδοκώμενων και επιθυμητών κανόνων που υιοθετείται από τον «γενικό άλλο» (George Herbert Mead).

Στο δεύτερο κεφάλαιο η συμπεριφορά ενός ενήλικου ατόμου απέναντι στο παιδί, που το επηρεάζει, χαρακτηρίζεται ως *Sozialmachung* (κάνω κάποιον κοινωνικό), ενώ η μεταβολή στην προσωπικότητα του παιδιού υπογραμμίζεται ως *Sozialwerdung* (γίνομαι κοινωνικός). Ο συγγραφέας προτείνει να υιοθετηθούν οι παρακάτω έννοιες:

1) Η κοινωνική ένταξη οφείλει να έχει μόνο τη σημασία «γίνομαι κοινωνικός» (*Sozialwerdung*) με τη στενή έννοια της διαδικασίας της διαμορφούμενης προσωπικότητας μέσω της μάθησης.

3) Στη θέση του «γίνομαι κοινωνικός», με την ευρεία έννοια της μάθησης του πολιτισμού, πρέπει να τεθεί ο όρος «εμπολιτισμοποίηση» που χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον Melville J. Herskovits (1960). Ο όρος «εμπολιτισμοποίηση» (*Enkulturation*) δηλώνει την εκμάθηση πλεγμάτων σχέσεων στο ολικό σύστημα του πολιτισμού. Τονίζουμε ότι δεν μπορούμε να καθορίσουμε αυστηρά τα όρια μεταξύ της κοινωνικοποίησης και της εμπολιτισμοποίησης, γιατί στη διαδικασία της μάθησης συντελείται τόσο η κοινωνική έντα-

ξη όσο και η εμπολιτισμοποίηση του ατόμου.

3) Η κοινωνική ένταξη, με την έννοια κάνω κάποιον κοινωνικό (*Sozialmachung*), πρέπει να αντικατασταθεί με τη λέξη «αγωγή» (*Erziehung*). Με τον όρο «αγωγή» μελετώνται τα φαινόμενα, τα οποία αποδίδονται με την έκφραση «κάνω κάποιον κοινωνικό». Η αγωγή αποτελεί τη διαδικασία διαπλαστικών επιρροών που ασκούν οι ενήλικοι επί της παιδικής ύπαρξης, με σκοπό να ενεργοποιήσουν διεισδυτικά τις μαθησιακές ικανότητες. Η εκπαίδευση των ενηλικιούμενων από τους ενηλικούς διαδραματίζεται σε διαπροσωπικό επίπεδο και προκαλείται σκόπιμα για να σφυρηλατηθούν επιθυμητά αποτελέσματα της συμπεριφοράς.

Στο τρίτο κεφάλαιο τίθεται το ερώτημα σε ποια έκταση η ανθρώπινη φύση είναι διαμορφώσιμη από την οπτική γωνία αλληλεπιδράσεων μεταξύ πολιτισμικού περιβάλλοντος και προσωπικότητας του ατόμου, ώστε να διασφαλίζεται η βιωσιμότητα του κοινωνικού συστήματος.

Η ύπαρξη και διαιώνιση της κοινωνικοπολιτισμικής κληρονομιάς διοχετεύεται από γενιά σε γενιά μέσω του αφετηριακού καναλιού της ανατροφής, στα πλαίσια της οποίας ο άνθρωπος αποκτά στην παιδική ηλικία τη «βασική διάρθρωση της προσωπικότητάς» του. Η πρακτική της ανατροφής του παιδιού διαμορφώνει τη βασική δομή της προσωπικότητας, η οποία συμβάλλει στο να εγχαράσσονται (ανάλογα με το οικογενειακό περιβάλλον) πολιτισμικοί τύποι συμπεριφοράς. Η βασική δομή της προσωπικότητας νοείται χαρακτηριστικά ως μια σύνθεση τεχνικών

μεθόδων που ηδαιλιουχούν στις πρωτογενείς βιωματικές εμπειρίες τη συμμόρφωση και εναρμόνιση του παιδιού με τις πολιτιστικές επιταγές. Στο φάσμα της κοινωνικής διαστρωμάτωσης, οι βιωματικές εμπειρίες είναι λίγο-πολύ κοινές και τείνουν να εμπεδώσουν αφενός την προσαρμοστικότητα της ατομικής συμπεριφοράς στην κοινωνικοπολιτισμική πραγματικότητα και να χαλιναγωγήσουν, αφετέρου, μέσω συμπληρωματικών δευτερογενών γνώσεων πιθανές αποκλίσεις από τη σχετική συμπεριφερική ομοιομορφία σε επίπεδο κοινωνικού συνόλου.

Με βάση την κοινωνικοποιητική αρμοδιότητα και συμπεριφορά των γονέων προβάλλονται γνωρίσματα της παιδικής προσωπικότητας, ως προς τη στερέωσή της στο πολιτισμικό σύστημα, ανάλογα προς τη γονεϊκή επιεικεία ή αυστηρότητα και την αντίστοιχη τεχνική του παιδιού ή της τιμωρίας (Irvin L. Child 1954, John W.M. Whiting 1961).

Παρόμοια ανατέμνονται διαφοροποιήσεις στην αγωγή των παιδιών, εφόσον οι μέθοδοι της κοινωνικής ένταξης τους συνδέονται με παραγοντικά στοιχεία υποπολιτισμών, που δηλώνουν την εξαρτησιακή σχέση της ανατροφής από την κοινωνική προέλευση ή ταξική θέση των γονέων (Melvin L. Kohn 1959, Frederick Erik 1960). Εξάλλου προκύπτουν έντονες σημασιολογικές αξίες που εγκολπώνονται οι γονείς ως προς τον προσανατολισμό της κοινωνικοποιητικής ένταξης, εφόσον η διαβάθμιση του τρόπου ζωής σε διαφορετικούς ταξικούς χαρακτήρες οδηγεί αναπόφευκτα σε διαφορετικές ιεραρχήσεις αξιών (Melvin L. Kohn 1963).

Μετά από ένα συνοπτικό πλαίσιο

αναφοράς στη διαδικασία της εμπολιτισμοποίησης (τέταρτο κεφάλαιο), ακολουθούν συστηματικές διευκρινίσεις (πέμπτο κεφάλαιο) για την κοινωνική ένταξη, ως διαδικασία μάθησης κανόνων και αξιών που ισχύουν σε μια ομάδα και συνακόλουθα ρυθμίζουν την αλυσιδωτή σχέση μεταξύ της επιβαλλόμενης και της αναμενόμενης συμπεριφοράς. Το άτομο καθίσταται φορέας μιας κανονιστικής εξισορρόπησης μεταξύ εξωτερικών αξιώσεων και εσωτερικών εκπληρώσεων. Από αυτή την αναλογία προκύπτει η μεταβολή των εξωτερικών απαιτήσεων σε εσωτερικές τάσεις της συμπεριφοράς, δηλ. οι μορφοποιητικές επιδράσεις του περιβάλλοντος εποικίζονται στο ψυχολογικό υπόβαθρο της συμπεριφοράς, έτσι ώστε η μετασχηματιστική λειτουργία κανόνων και αξιών να στοιχειοθετεί το συνεκτικό ιστό της προσαρμοστικής ικανότητας και του συμπεριφερικού συμμορφισμού του ενηλικιούμενου στον επιτακτικό χαρακτήρα της υποστασιοποιημένης κοινωνίας. Αναφαίρετες εκφάνσεις της κανονιστικής ρύθμισης στην υποστασιοποιημένη κοινωνία είναι οι θεσμοί, οι οποίοι κατά τον René Kórnig (1958) ερμηνεύονται ως σταθερά πλέγματα σχέσεων που τυποποιούνται μέσω της εκμάθησης των συνυφασμένων ρόλων τους. Σε αυτή τη συνάφεια ο ρόλος νοείται ως «πολιτιστική έννοια», που συμβάλλει αποφασιστικά στη διαδικασία της κοινωνικής ένταξης. Σύμφωνα με το κοινωνιοανθρωπολογικό μοντέλο του ρόλου, η μετάδοση και η διατήρηση του κοινωνικοπολιτισμικού συστήματος συντονίζονται με μαθησιακές διόδους, οι οποίες εξασφαλίζουν τη στερέωση της κοινωνικής ταυτότητας σε καθορισμένες

διαβαθμίσεις σχέσεων. Ο πολιτιστικός καθορισμός των σχέσεων πλαστοουργεί την ανθρώπινη προσωπικότητα, με κεντρικούς άξονες τα επικοινωνιακά πεδία των ηλικιακών κατηγοριών και τους διαφοροποιημένους τρόπους συμπεριφοράς ανάλογα με το φύλο (S.N. Eisenstadt 1966).

Υπέρμαχος της θεωρίας των ρόλων, ως βασικής προϋπόθεσης για την κοινωνική ένταξη, είναι και ο Talcott Parsons (1951), του οποίου οι επιστημάνσεις, ως προς τη λειτουργία ενός κοινωνικού συστήματος, τονίζουν την ενδολειτουργία αλληλοσυμπληρούμενων προσδοκιών των ρόλων, η οποία τροχιοδρομεί τη συγκατάθεση των μελών μιας κοινωνίας να συμβιώνουν αρμονικά.

Η παρσονική αντίληψη για το λειτουργικό περιεχόμενο του κοινωνικού συστήματος εξιδανικεύει και ιδεολογικοποιεί όμως την κοινωνική πραγματικότητα, η οποία κάτω από τις καταγιτιστικές εξελίξεις της πολυτμηματικής σύνθεσής της συνδουλιζει την αντιπαλότητα μεταξύ παρελθόντος-στασιμότητας και νεοτερισμού-προόδου, έτσι ώστε η ισορροπία στις σχέσεις μεταξύ των μελών να απολήγει συγκρουσιακή. Για την αποτελεσματικότερη σύσφιγξη δεσμών και την υπέρβαση προβλημάτων που παρουσιάζονται, αναφορικά προς την απορρύθμιση των σχέσεων σε μια ομάδα, δεν λαμβάνονται υπόψη οι αιτιογενείς επιδιώξεις του εξατομικευμένου ενδιαφέροντος, αλλά η απαρέγκλιτη εγκόλπωση ομοιογενών κατευθύνσεων σε αξίες που προάγουν και προασπίζουν τα κοινά συμφέροντα σε μια κοινωνική ένωση. Η σηματοδότηση μιας πορείας στη συμπεριφορά με ενιαίο περιεχόμενο επι-

στρατεύει τις ποιότητες που αποδίδονται μέσω αξιολογικών εκτιμήσεων σε πρόσωπα, δραστηριότητες, αντικείμενα και καταστάσεις, με στόχο τη συνένωση των προσωποκεντρικών αξιώσεων με τις κοινωνιοκεντρικές και πολιτιστικές αναγκαιότητες. Κατά συνέπεια, η κοινωνική ένταξη σημασιολογείται ως αφομοιωτική διαδικασία αξιών, στα πλαίσια της οποίας ο εσωτερικός βίοςκοσμος του ανθρώπου διαποτίζεται από εκτιμήσεις του κοινωνικού περιγυρου, έτσι ώστε οποιαδήποτε συμπεριφερική διάσταση να αντικατοπτρίζει το «επιθυμητό» του εξωτερικού βίοςκομου.

Σχετικά με αυτό τον αντικατοπτρισμό, οι απόψεις των κοινωνιολόγων και κοινωνιοψυχολόγων δίστανται, επειδή η ατομική συμπεριφορά που συσχηματίζεται με τις κανονιστικές απαγορεύσεις των διαφορετικών ομάδων στην πορεία της ζωής είναι εκτεθειμένη σε συνεχείς αναπλάσεις συγκριτικά με τα στερεότυπα της παιδικής και εφηβικής ηλικίας, ώστε να δημιουργούνται διαμετρικά αντικείμενες αντιλήψεις περί κοινωνικής ένταξης. Η οποιαδήποτε συγκυρία κανόνων μεταξύ ενήλικης και ενηλικιούμενης συμπεριφοράς θεωρείται ότι είναι ιδεολογικά φορτισμένη ή ακόμη ότι αντιπροσωπεύει ένα «υπερκοινωνιακό» γενεθλιακό περιβάλλον, που διακατέχεται από μηχανιστικές διαθέσεις. Συμπερασματικά, όταν αναφερόμαστε στη συμφωνία της συμπεριφοράς με τους κανόνες, ενδεικνύεται η χρήση της «εσωτερικευσης των κανόνων», αντί της συμμόρφωσης. Υπάρχει μεγάλη διαφορά μεταξύ του ορθολογιστικού συμβιβασμού ως υπόταξης σε αμετάβλητες περιστάσεις (συμμόρφωση) και του ιδιογε-

νούς συναισθηματισμού ως αφομοίωσης της «οφειλόμενης συμπεριφοράς» από τη δομή της προσωπικότητας (εσωτερικευση). Η «εμφύτευση», η οικειοποίηση και ο ενστερνισμός της τριάδας κανόνες-αξίες-πρότυπα συμπεριφοράς οδηγούν στο αποτέλεσμα της «εσωτερικής κατεύθυνσης» του μαθητευόμενου ατόμου να συμπεριφέρεται «κανονικά», ακόμη και όταν δεν υφίσταται η απειλή εξωτερικής άσκησης ελέγχου (διαδικασία της εσωτερικευσης, David Riesman 1961).

Ανακεφαλιώνοντας, υπογραμμίζεται ότι η συμπεριφορά του ενηλικιούμενου στις μαθησιακές εμπειρίες δεν αποτελεί τίποτε άλλο παρά το επιθυμητό «αντίγραφο» των περιβαλλοντικών ποιοτήτων εν μέσω των αδιάλειπτων αποκρυπτογραφήσεων των μηνυμάτων που αναδύονται από τις αλληλεπιδράσεις πομπού και δέκτη. Οι «στρατηγικές», οι κρίσεις και πράξεις (έκτο κεφάλαιο) που νουθετούν το παιδί και το ενηλικιούμενο άτομο σε διαπροσωπικές και διασυλλογικές σχέσεις στοχεύουν στην εξισορρόπηση προσδοκιών και πραγματικότητας, ώστε να παγιωθούν σε αμοιβαία βάση μόνιμοι τρόποι συμπεριφοράς.

Η απόκλιση από αυτούς τους κοινά αποδεκτούς τρόπους αποδοκιμάζεται ως ανεπιθύμητη συμπεριφορά και τιμωρείται, ενώ η ταύτιση με αυτούς επιδοκιμάζεται και επιβραβεύεται (κοινωνικός έλεγχος).

Έχοντας ως επίκεντρο του ενδιαφέροντός μας στην κεφαλαιώδους σημασίας διαδικασία της κοινωνικοποίησης, τονίζουμε ότι το σύγγραμμα του Helmut Fend «Κοινωνική ένταξη και εκπαίδευση» είναι μια εμπεριστατωμένη μελέτη,

στην οποία ανατέμνεται διεισδυτικά το τρίπτυχο «μάθηση — εσωτερικευση — ταύτιση». Μέσω των τριών αυτών καναλιών διοχετεύεται σταδιακά η μετάδοση αξιών, κανόνων και προτύπων συμπεριφοράς ενός συγκεκριμένου πολιτισμού, από την προηγούμενη στην επόμενη γενιά.

Αναντίρρητα, ο οικογενειακός κοινωνιότοπος κατέχει προεξάρχουσα θέση φερεγγυότητας στο να διαδραματίσει πρωταγωνιστικό ρόλο, αφυπνίζοντας, σταθεροποιώντας και ενισχύοντας συναισθηματικά το κοινωνικό στοιχείο στον ανθρώπινο «νεοσσό». Ο άνθρωπος ως ένα «εν δυνάμει» κοινωνικό ον καθίσταται κοινωνικοποιησίμος (sozial) σε μια υποστασιοποίηση του εαυτού του από τη βρεφική στη νηπιακή ηλικία, που κατευθύνουν ενδοπρωτοπλασματικά οι γονείς.

Ενώ ο συγγραφέας εξαιρεί το «γίγνεσθαι» της ανθρώπινης κοινωνίωσης ως Sozialwerdung (γίνομαι κοινωνικός), παραλείπει να υπογραμμίσει εμφαντικά τον εύστοχο και επιστημονικά δόκιμο χαρακτηρισμό αυτής της φάσης ως Sozialisierung (πρώιμη κοινωνικοποίηση) που έχει υιοθετηθεί από τον Dieter Claessens (στο Familie und Wertsystem. Eine studie zur "zweiten sozio-kulturellen Geburt" des Menschen, Βερολίνο 1962). Βέβαια, ο Helmut Fend δεν αποστασιοποιείται από την ανατομία της πρώιμης κοινωνικοποίησης, αλλά δεν αιτιολογεί παράλληλα την «αποσιώπηση» αυτού του σε ευρεία κλίμακα αποδεκτού χαρακτηρισμού.

Στη συνέχεια είμαστε υποχρεωμένοι να θίξουμε την ενιαία σημασία της «κοινωνικής ένταξης» ως εννοιολόγησης του «κάνω κάποιον κοινωνικό» και του «γίνομαι κοινω-

νικός». Τασσόμαστε υπέρ του λειτουργικού επαμφοτερισμού της κοινωνικοπολιτιστικής επίδρασης και των μαθησιακών εμπειριών μέσω της πρώτης. Πρόκειται για μια αλυσιδωτή σχέση μεταξύ του «κάνω κάποιον κοινωνικό» και του «γίνομαι κοινωνικός». Δεν επιτρέπεται να σύρουμε διαχωριστική γραμμή μεταξύ αυτών των δύο εννοιών για να υπογραμμίσουμε μονομερώς τη σημασία της κοινωνικής ένταξης. Άλλωστε, στη «μεταθεωρία» της κοινωνικοποίησης, οι επιστημονικοί κλάδοι «δανείζονται» σε μια συστηματική διεργασία τους εποικοδομητικά και αλληλοσυμπληρούμενα στοιχεία για να υποστυλώσουν και προσεγγίσουν με συγκλίνουσες απόψεις την κοινωνική τροχιά της διαμορφούμενης προσωπικότητας. Κατά συνέπεια, δεν εξωτερικεύουμε στάσεις που υποστηρίζουν λ.χ. τις πειθαρχικές μεθόδους της μητέρας ή εκείνες του πατέρα, αποθεώνοντας την πρώτη ή ιδεολογικοποιώντας τον τελευταίο, γιατί με αυτό το ύφος υπερτονίζουμε την πρωτογενή κοινωνικοποίηση, περιορίζοντας την ευρεία έννοια της κοινωνικής ένταξης.

Εξάλλου, στα κειμενογραφικά και θεματολογικά περιεχόμενα πρυτανεύει ο μητρικός ρόλος, χωρίς να τεκμηριώνεται η ποιοτική του αποτελεσματικότητα ή να οριοθετείται ο χρονικός του απουσιασμός, στην περίπτωση που η ενδεχόμενη επαγγελματική απασχόληση της μητέρας συνεπάγεται την παρεμπόδιση εντατικών κοινωνικοποιητικών επιδράσεων. Έτσι, δημιουργείται η εντύπωση ότι ο μητρικός ρόλος αναβαθμίζεται συγκριτικά με τον πατρικό, ενώ το ισόκυρο ή το ισοστάσιο της πατρικής θέσης με τη μητρική α-

γνοείται ότι «ενδημεί» ενεργητικά στο συμμετοχικό βεληνεκές των διαπροσωπικών και συγκινησιακών σχέσεων.

Η διαδικασία της κοινωνικής ένταξης και ενσωμάτωσης διευρύνεται μέσω της δευτερογενούς κοινωνικοποίησης και συνακόλουθα με την έννοια του «εκπολιτισμού» (Enkulturation).

Το νοητικό πλαίσιο για τη μελέτη της κοινωνικής ένταξης είναι εγκεντρισμένο και στον κορμό της δευτερογενούς κοινωνικοποίησης, η οποία συντελείται από εξειδικευμένους φορείς (π.χ. σχολείο, ομάδες ομηλικών/αναφοράς, εκκλησία, στρατός, μέσα επικοινωνίας, κλπ.) με στόχο η ενσωμάτωση του ατόμου στο κοινωνικό σύνολο να «περάσει» από μια διάχυτη ετερογένεια σε μια μορφοποιημένη, συμπαγή ομογένεια. Το ενδιαφέρον μας εστιάζεται με απεριόπαστη προσοχή στην αιτιώδη αλληλουχία μάθησης-εσωτερικής-ταύτισης. Επισημαίνουμε ότι η ταύτιση είναι αποτέλεσμα της εσωτερικής-στοιχείων από τη βιοψυχική ιδιοσυστασία του καθενός ανθρώπου και κατά συνέπεια ανάγεται σε μια ποικιλόμορφη και πολυσήμαντη μύηση του ατόμου σε ολόκληρο το φάσμα της κοινωνικοπολιτισμικής κληρονομιάς, με άλλοτε περισσότερο κι άλλοτε λιγότερο συνειδητή ή συγκινησιακή αποδοχή του μακροεπίπεδου κοινωνικών σχέσεων.

Βέβαια, οι άξονες, που διαπερνούν την κοινωνική ένταξη, διαπραγματεύονται την προσωπικότητα ως προσιτό «κατασκεύασμα», ώστε να μην περιθριγκωθεί η μάθηση, ούτε να δυσχεραθεί η ταύτιση από τα ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά του ατόμου.

Για τους παραπάνω λόγους η κοινωνική ένταξη με την έννοια «γινομαι κοινωνικός» δεν μπορεί να αποδοθεί με τον όρο «εκπολιτισμός», γιατί αυτή η ερμηνεία εμπεριέχει εννοιολογικές συγχύσεις. Συντασσόμαστε με τη δηλωτική περιεκτικότητα της «εμπολιτισμοποίησης» (Einkulturation), στην οποία βρίσκεται το αντίκρουσμα δυνατοτήτων πλέριας έκφρασης και ανάπτυξης της προσωπικότητας. Ετυμολογικά, ο «εκπολιτισμός» σημαίνει τη μετάδοση του πολιτισμού σε κάποιο λαό ή σε μια χώρα, ή σε άξεστα άτομα που καθίστανται πολιτισμένα. Σχετικά με την «εμπολιτισμοποίηση», η πρόθεση «εν» δηλώνει μεταξύ άλλων το

χρόνο στον οποίο γίνεται κάτι, και μετατρέπεται σε «εμ» προ του χειλικού «π». Το δεύτερο συνθετικό «πολιτισμοποίηση» ερμηνεύεται ως διαδικασία διάπλασης της προσωπικότητας από το κοινωνικοπολιτισμικό περιβάλλον.

Είμαστε της άποψης ότι η έννοια του «εκπολιτισμού» αποτελεί άστοχη ερμηνευτική απόδοση της διαδικασίας της κοινωνικής ένταξης και πρέπει να αντικατασταθεί μέσω της «εμπολιτισμοποίησης» (Ιντζεσίλογου Νίκος, Η κοινωνικοποίηση του ατόμου. Αθήνα, Παρατηρητής, χχ.σελ. 179, παραπομπή 16).

Κωνσταντίνος Κορώσης

Ι. Λαμπίρη-Δημάκη,

Κοινωνιολογία και Ιστορία:

ομοιότητες & ιδιαιτερότητες,

Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1989, σελ. 207

Με το εξαιρετικά δυσχερές ζήτημα της σχέσης ανάμεσα στην κοινωνιολογία και στην ιστορία, ασχολείται στο τελευταίο βιβλίο της η κ. Ιωάννα Λαμπίρη-Δημάκη, που επιγράφεται «Κοινωνιολογία και Ιστορία: ομοιότητες και ιδιαιτερότητες».

Γιατί πραγματικά είναι δυσχερές η διάκριση ανάμεσα στους δύο κλάδους και όχι μόνο από τον αμύητο ή το σχετικά μνημένο αναγνώστη, αλλά ακόμα και από εκείνους που διακονούν τον κοινωνιολογικό κλάδο.

Ο λόγος της δυσχέρειας εντοπίζεται στο γενικότερο φιλοσοφικό στοχασμό, αφ' ενός μεν της διάκρισης των ορίων κάθε κλάδου και αφ' ετέρου στην πληθώρα της μεθοδολογικής διαμάχης, που χρόνια τώρα έχει αναπτυχθεί πάνω στο θέμα, μιας και κοινωνιολόγοι, ιστορικοί αλλά και φιλόσοφοι έχουν καταπιαστεί με το θέμα.

Όπως ομολογεί η ίδια η συγγραφέας, ενώ στις αρχές της δεκαετίας του '60 πίστευε στην απόλυτη

αυτονομία και ιδιαιτερότητα της κοινωνιολογίας έναντι της ιστορίας, σιγά-σιγά ενστερνίστηκε την άποψη του γνωστού Γάλλου ιστορικού των ANNALES, F. BRAUDEL, (όπως αυτή προκύπτει από το κλασικό του δοκίμιο «Ιστορία και Κοινωνιολογία»), που θεωρεί τις επιστήμες αυτές σαν γειτονικές, «που δεν μπορεί ούτε να αγνοήσει η μία την άλλη, αλλά ούτε να γνωρίσει στην εντέλεια η μία την άλλη». Έτσι η προσπάθεια κατατείνει στη συμβολή στην παραπέρα διερεύνηση των σχέσεων των δύο επιστημονικών κλάδων, που 30 χρόνια μετά τον BRAUDEL έχουν ήδη προχωρήσει.

Ο χωρισμός του βιβλίου σε δύο μέρη δεν είναι τυχαίος. Στο πρώτο μέρος με γενικό τίτλο «πόσο στενή είναι η σχέση κοινωνιολογίας και ιστορίας: οι μεταξύ τους ομοιότητες και διαφορές», επιχειρείται με δόκιμη μεθοδολογική προσέγγιση η κατάδειξη της συγγένειας μέσα από ορισμένες κωδικές έννοιες.

Με πρώτη αυτή της «κοινωνικής ζωής» σαν κοινού παρονομαστή και πρώτη ύλη, τόσο για την κοινωνιολογία, όσο και για την ιστορία, έπειτα τη «διαχρονικότητα του επιστητού», μιας και τόσο η κοινωνιολογία, όσο και η ιστορία αναφέρονται στο παρελθόν, στο παρόν και στο μέλλον, δίνοντας ταυτόχρονα και το στίγμα του δυναμικού και όχι στατικού χαρακτήρα της ανάλυσης.

Από την άλλη πλευρά παρατίθενται τρεις διαφορετικές προβληματικές πάνω στο θέμα, επισημαίνοντας τις διαφορές, όπως την αντιμετώπιση της ιστορίας που διακατέχεται από τον ιδεαλιστικό χαρακτήρα, την έλλειψη ενασχόλησης της κοινωνιολογίας με το τυχαίο, όπως την καταγραφή βιογραφικών στοιχείων

από την ιστορία σε σχέση με τη μελέτη μορφών συλλογικής δράσης από την κοινωνιολογία και τέλος την ευρύτητα χειρισμού των εννοιολογικών δεδομένων από την κοινωνιολογία σε σχέση με την ιστορία.

Σημαντικό ρόλο στο βιβλίο καταλαμβάνει εξάλλου και η παράθεση ομοιοτήτων και διαφορών στα θέματα μεθοδολογίας, που παρά την εγγύτητά τους σήμερα οριοθετούν και τη διαφορά των δύο κλάδων.

Στο δεύτερο μέρος του βιβλίου επιχειρείται μια προσπάθεια συγκρασμού των δεδομένων των δύο επιστημονικών κλάδων, μέσα από την κριτική του συγκεκριμένου επιστημονικού τους ιμπεριαλισμού, με στόχο τον αποκλεισμό των ιμπεριαλιστικών αντιλήψεων, την επισήμανση ότι κάθε κλάδος θα πρέπει να διατηρήσει τις ιδιαιτερότητες του καθώς και τις βασικές λειτουργίες του, αλλά και με την παράλληλη διαπίστωση του ανοίγματος των συνόρων ανάμεσα στην κοινωνιολογία και στην ιστορία, μέσω μιας αμοιβαίας επικοινωνίας επιστημονικού, ερευνητικού και μεθοδολογικού προγραμματισμού.

Η προσπάθεια που καταβάλλεται στο βιβλίο να ειδωθεί συγκριτικά το θέμα της σχέσης των δύο επιστημονικών κλάδων, Κοινωνιολογίας και Ιστορίας, αν και έχει σωστή γνωστική αφετηρία, είναι πρόδηλο ότι εμπεριέχει ιδιαίτερη μέριμνα για την κατάδειξη μιας ευρύτητας — αν όχι προτεραιότητας — του πρώτου κλάδου.

Θέμα που πιθανά μπορούσε να έχει αποφευχθεί κάτω από δύο διαφορετικές προϋποθέσεις.

α) ή το βιβλίο να ήταν συλλογικού χαρακτήρα (γεγονός που έχει ήδη γίνει από τη συγγραφέα στο

έργο «Η Κοινωνιολογία στην Ελλάδα σήμερα»), με τη συμμετοχή διαφορετικών συγγραφέων και από τις δύο πλευρές (κοινωνιολόγων και ιστορικών),

β) ή η αναφορά να γινόταν με διαφορετική μεθοδολογική προσέγγιση, δηλαδή ξεχωριστά για την Κοινωνιολογία και για την Ιστορία, μέσα από την ενδελεχή ανάλυση κάθε κλάδου μεμονωμένα και το κλείσιμο εν είδει επιλόγου-συμπερασμάτων.

Παράλληλα μου δίνεται η εντύπωση, ότι μέσα από τις νεότερες εξελίξεις στους χώρους της κοινωνιολογικής και ιστορικής έρευνας επιχειρείται μέσα από τέσσερα μεθοδολογικά κριτήρια, η οποία δεν μπορεί να ολοκληρώσει τους φιλόδοξους στόχους του πονήματος, μιας και η παράθεση ορισμένων παραπέρα μεθοδολογικών κριτηρίων έχει παραληφθεί.

Με την έννοια αυτή, κατά την άποψή μας, μία βασική μεθοδολογική παράμετρος που θα ήταν ενδιαφέρουσα, αποτελεί η πρακτική συνεισφορά του νοηματικού πλαισίου των δύο κλάδων στην εξήγηση και ερμηνεία του σύγχρονου, πολύπλοκου και πολυσύνθετου κράτους και των μηχανισμών εξουσίας του.

Και τούτο, γιατί ο επιδιωκόμενος στόχος των δύο κλάδων στη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα φαίνεται να παρουσιάζει πολύ μεγαλύτερο ενδιαφέρον από την εν γένει σχέση των δύο κλάδων μεταξύ τους.

Στον αντίποδα των προηγουμένων κινείται η επισήμανση για τη σχετικά πρόσφατη ανάπτυξη της αποκαλούμενης νέας («κοινωνιολογούσας») ιστορίας και η αναβίωση, αλλά και η καλλιέργεια με νέα μορ-

φή της ιστορικής κοινωνιολογίας, που ουσιαστικά ανοίγει το δρόμο μιας ακόμα πιο προωθημένης προβληματικής πάνω στο θέμα.

Ιδίως, γιατί οι κοινές εν πολλοίς μέθοδοι ανάλυσης που επικρατούν — και οι οποίες δεν έχουν ακόμα γίνει κατανοητές και στον επιστημονικό κόσμο — οδηγούν στην επέκταση του προβληματισμού που προαναφέρθηκε.

Εξάλλου, η συγγραφέας, κ. Ιωάννα Λαμπίρη-Δημάκη, χειρίζεται πραγματικά αξιόλογα και με ιδιαίτερη σαφήνεια την άσκηση κριτικής τόσο απέναντι στον «κοινωνιολογισμό» όσο και στον «ιστορικισμό», που κατά τη γνώμη της και τη γενική παραδοχή, επιδιώκουν ο καθένας από τη δική του πλευρά την υπαγωγή ενός επιστημονικού κλάδου στον άλλο, φανερώνοντας ουσιαστικά τις δύο όψεις του αυτού νομίσματος, με την αρνητική έννοια της χειραγώγησης της Κοινωνιολογίας από την Ιστορία και τ' αντίστροφο.

Συμπερασματικά, πρόκειται για βιβλίο εξαιρετικά χρήσιμο και σημαντικό, τόσο για τον αμύητο, όσο και για το σχετικά μνημένο αναγνώστη των δύο αυτών επιστημονικών κλάδων, που η αναγκαιότητα της συγγραφής του δικαιολογείται και από το εγχείρημα διάλυσης της εκτεταμένης σύγχυσης σχετικά με την Κοινωνιολογία και την Ιστορία.

Που ειδικά για την Ελλάδα, η οποία στερείται της πολυτέλειας... σημαντικών και ολοκληρωμένων μελετών και στους δύο κλάδους, καθώς και τα απαραίτητα για την ύπαρξή τους κονδύλια, η εξακολούθηση της σύγχυσης μόνο προβλήματα δημιουργεί.

Περικλής Ν. Λύτρας